

schappelijk denken niet enkel onafwendbaar noemt maar ook gewenst en goed. Wij zien haar zeker niet met hem als een „voortgang van den geest zelf, die de wetenschap over haast ontoegankelijke smalle steilen naar toppen leidt, van waar nauwelijks een pad verder schijnt te voeren." Want ook deze „voortgang" is een snelle verwijdering van het Christelijk beginsel. De ontwikkeling van de „levensleer" is nauw daarmee verbonden.

Zoolang de meening blijft heerschen dat „deze wereld van heden niet terug kan op haar pad" en dat „de gedachte, het vormscheppend vermogen, onversaagd verder moeten op den weg, dien de geest hen dwingt te gaan", zoolang beliden wordt: „wij kunnen en willen niet anders dan vooruitzien en voorwaarts gaan naar onbekende verten", is er niet het geringste uitzicht. De verwachtingen, die Prof. Huizinga op dien „onvermijdelijken voortgang" bouwt, zullen niet verwezenlijkt worden. De „ontwikkeling van den geest", los van de Schrift, bracht de ellende: hoe zal zij dan de redding kunnen brengen?

De leuze van een deel der hedendaagsche menscheit: „Wij willen niet ondergaan", die de hoogleraar overneemt, heeft slechts zin, wanneer die menscheit in volle geloofsovergave de middelen aangrijpt, die God haar wil schenken om den ondergang te voorkomen. Anders wordt die leuze tot een wanhoopskreet: een uitdrukking van de meest tragische machteloosheid.

De wereld moet daarom terug op haar pad. De wegen, waarop de menscheit heden gaat, leiden naar het verderf. Versterken wij haar niet in het noodlottige geloof, dat zij al voortgaande wel zijwegen zal ontmoeten, die om de afgronden heen leiden!

Met het taai voortlevende menselijke „voortgangsgeloof", dat ook Prof. Huizinga — ondanks al zijn scherpe kritiek daarop — niet geheel kan loslaten, moet principiëel worden gebroken. Is dat geschied dan zwijgen vooreerst de stemmen die spreken van „onvermijdelijken voortgang" en van het „onversaagd verder gaan op de wegen, waar toe de geest dwingt". „Het is een oude waarheid", lezen we in het hoofdartikel van „De Standaard" van 28 Dec., „dat wie van den rechten weg afdaalde en in de wildernis geraakte, wijs doet door den weg terug te vinden, tot hij het punt bereikt, waar de afwijking begon. Tot het punt waar de rede de geopenbaarde Waarheid verwierp, en in eigen kracht ging wandelen".

Het inzicht, dat geen voortgang mogelijk is zonder dien terugkeer, wint terrein. Arnold Brémont zegt in zijn boekje: „Une explication du monde ouvrier": „Ik heb steeds gemeend, dat mijn kameraden — (dat waren social- en syndicalistische arbeiders in Parijs) — zich bij den drempel van het Christendom bevonden... Dat nu is heelemaal onjuist. Zij zijn des te verder van het Christendom verwijderd, naarmate zij verder zijn voortgeschreden op den weg van hun heil en naarmate de vruchten van hun geestelijk leven meer zijn gaan gelijken op die van den Christelijken geest. Zij zullen geen Christenen worden, tenzij zij bemerken, dat zij aan het einde zijn gekomen van een weg, die doodloopt — is dat echter wel mogelijk, men strooit zich zelf immers altijd zand in de oogen? Zij zullen geen Christenen worden, tenzij zij omkeeren en op hun weg teruggaan tot aan het allereerste begin".

„Ils ne s'en vont qu'ils régressent et passent par zéro". Dat is een aangrijpend oordeel over de wereldbeschouwing van een massa, aan wie het „voortgangsgeloof" voortdurend was gepredikt, en die door Göhre en zoovele andere leiders was aangespoord om het „oude geloof" weg te werpen.

Wat Brémont van zijn „kameraden" zegt, geldt voor de geheele menscheit. Duidelijker dan deze schrijver deed, kan wellicht de eisch tot terugkeer niet geformuleerd worden. Alles wat de zich onafhankelijk wanende mensch verwierf, moet hij weer verlaten. Hij moet door het nul-punt: hij mag niets, heelemaal niets, behouden. Slechts op die wijze is een „katharsis", een „zuivering" mogelijk, slechts dan kan de reddende hand van Christus worden gevonden. Alle vertroosting, dat „op werkelijken, positieven voortgang de geest niet terug kan komen of wil komen", kan ons niet baten. Het „uitzicht is nog in nevelen gehuld": hoe gevaarlijk is dan de weg!

Daar komt nog iets bij. Prof. Huizinga is overtuigd van de „antinomische bepaaldheid van al ons oordeelen". Uit die bepaaldheid leidt de hoogleraar, die zooveen sprak van den voortgang van den geest, een eisch tot een gedeeltelijke terugkeer, tot een partiële bekeering af. Die ommekeer „betreft de erkenning of terugvinning van eeuwige waarden, wier wezen hen buiten den stroom van ontwikkeling en verandering stelt. Wij zijn gedwongen, in de oudere visie een deel van waarheid te bekennen. Bij het „voortstormen naar het onbekende" langs de in dichte nevelen gehulde wegen, is een „zwarte bepakkings met de waarden van het verleden" noodzakelijk.

De hand die zich nu naar die „hoogste waarden van het leven" uitstrekt, zal deze echter zoo

niet bereiken. Zij zal zich door haar „antinomische bepaaldheid" voortdurend heen en weer bewegen tusschen „twee tegenstellingen", tusschen twee reeksen, „die te voren schenen elkaar te moeten uitsluiten". Het „besef van de betrekkelijke verkiezelijkheid van twee tegengestelde beslissingen", heeft een eeuwig aanzien tengevolge. „De aanvaarding van een antinomie", schrijft Prof. Vollenhoven, „is de dood voor het leven... Wie belijdt, dat heel de kosmos het werk Gods is... komt ook tot de conclusie, dat er in den kosmos geen antinomie voorkomt." 18) Wie gelooft in de absolute onaantastbare zelfstandigheid van met elkaar strijdende wetten, mag deze wereld niet tegelijk een schepping van God noemen.

De denker, die het conflict tusschen „kennen en bestaan" ziet als een moment in een dialectisch ontwikkelingsproces van deze wereld, moge nu hopen dat de huidige ellende daarom van voorbijgaanden aard zal zijn en dat de geest zal overwinnen 19) — hij zal den „weg, dien de Drieënnige God in den Christus der Schriften heeft gebaan, waarop de Heiland der wereld met uitgebreide armen staat, zoekend naar wat verloren was" 20), niet kunnen vinden.

Gelooft Prof. Huizinga in zulk een „ontwikkelingsproces"? Het is moeilijk om op die vraag een antwoord te vinden. Want de hoogleraar aarzelt tenslotte niet om hèn gelukkig te prijzen, voor wie het hoogste in hun leven, „slechts den naam kan dragen van Hem, die sprak: Ik ben de weg, en de waarheid en het leven".

Zij zijn gelukkig, want zij gelooven in de „liefde van God, die alleen bij machte is om ons met den nood des tijds en des levens te verzoenen en hem te overwinnen".

In deze liefde ligt het geheim van den moed om alle overleggingen samen te vatten in de bede: „Uw Koninkrijk kome". 21)

Wie deze bede in volle geloofsovertuiging op de lippen neemt, belijdt dat alle dingen in Gods hand zijn en dat God de wereldhistorie leidt tot de komst van Zijn Koninkrijk.

A.

B. t. B.

18) Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven: „De noodzakelijkheid eener Chr. Logica", pg. 16.

19) Zie vooral ook het artikel van Prof. Schilder in „De Reformatie" van 20 Dec. j.l.: „Kerstfeest". Dat artikel is een prachtige kritiek op het boek van Prof. Huizinga.

20) Zie hoofdartikel van „De Standaard" van 28 Dec.

21) Prof. Dr W. J. Aalders: „De Nood des Tijds", pg. 168.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

Het Tweede Reveil en wij.

I.

De Doleantieherdenking ligt weer achter ons. Wat was de Doleantie?

Ze was een uiting van nieuw Reveil in ons land. Ingezonden was het geestelijk leven alomte. In de Christelijke Geref. Kerk, zoowel als in de Herv. Kerk. In de laatste was men sinds de afwijzing van Morrees' adres door de Herv. synode (1841) en de door eigen vrienden om hals gebrachte poging tot uitkomst gedaan door Groen van Prinsterer en de zeven Haagsche heeren (1842), strijdens moede geworden. De Ethisch-Irenischen wilden niet strijden voor Schrift en Belijdenis, de Gereformeerden waren verdeeld, sommigen wilden, als bekend is, „den medischen weg" (Da Costa), anderen den „juridischen weg" (Groen e.a.). Daarbij zaten beide stroomingen nog gewangen in de contra-revolutionaire illusie van een Geref. Volkakerk. (Zie daarover breder mijn artikel „De bedoeeling Gods met dit land" in „Anti-rev. Staatskunde", Dec. 1935.)

Bovendien was Groen's instemming met de belijdenis niet geheel en al onvoorwaardelijk. Tot op zijn sterfbed bleef hij tobben met het stuk der uitverkiezing (zie aanhaling in genoemd artikel). Ook was hij bevreesd voor kerkreformatie zooals de Kerk er toen uitzag. Hij wenschte „tijdelijke verdraagzaamheid". Geen handeloosheid in de Kerk, maar ook niet „de tegenovergestelde rigting, waardoor men ook regstreeks naar de ergste letterzifterij, naar den triomf eener regtzinnigheid, die klanken als waarborgen beschouwt, en in den tegenwoordigen toestand der Kerk, naar het verbreken van het gekroonde riet en het uitblussen van de rookende vlaasiek geleid wordt" (zie gemeld artikel). Natuurlijk zoo komt het niet tot reformatie.

Het zag er aan het einde van Groen's leven dan ook niet met den geestelijken strijd in ons land, zoowel op politiek, als op kerkelijk, of elk ander gebied, alderoefst uit. En de toekomst ware, naar den mensch gesproken, hopeloos geweest, had God niet in zijn bijzondere voorzienigheid een man voor ons land verwekt, die niet alleen Gods volk den weg wees, maar ook doorbraak in dien weg. In de bedoeeling Gods met ons land is Dr Kuiper in de zeventiger jaren aan ons land als een bijzondere gift Zijner genade geschenken.

De Doleantie was een beek uit dien stroom van het nieuwe Reveil, welke God toen door ons land liet uitgaan.

Het was een Calvinistisch Reveil. Bleef Groen hangen in toestemming der Belijdenis „in geest en hoofzaak", in een Evangelische volkskerk, en in een protestantsch-Christelijk karakter-ideaal voor de natie — Kuiper werd door God tot Calvin terug geleid.

Dit is wel mede zijn groote verdienste: hij bracht Calvin weer tot ons volk — en ons volk weer tot Calvin. Voor beide, voor de dubbele taak, gaf God hem buitengewone gaven.

Kuiper is de man, die gezichten zag. Gezichten in breedte en diepte van het Calvinisme en gezichten op in den hartslag van ons Gereformeerde volk.

Groen's leuze: „Tegen de Revolutie het Evangelie" werd doorgetrokken tot het: „Tegen de Revolutie het Calvinisme". Ik zeg met opzet: doorgetrokken. Want Groen van Prinsterer en Kuiper vormen twee tegenstelling. Evenmin als Evangelie en Calvinisme twee vormen. Aan Dr Kuiper ging in de bedoeeling Gods met dit land een Groen vooraf, en moest een Groen vooraf gaan. Dat genie, dat de wortel der Revolutie op zoo geheel eenige wijze blootlegde, en, zij het na eenige worsteling, de principieele lijnen tegenover die van de Revolutie trok, was de grondlegger voor de nieuwe kerk. En grondlegger en opbouwer vormen geen tegenstelling. Zij vullen elkander aan. Het was ook Groen van Prinsterer, die na veel strijd beide sporen voor den weg Gods in ons land gevonden had. Naast het: „Er staat geschreven", wees hij op het: „Er is geschied". Hij was het dan ook, die Kuiper op dien historischen weg Gods voor ons land wees en er hem in bracht. Kuiper ging er na door Gods genade consequent in door. Die weg was de Calvinistische. Het Calvinisme, de zuiverste en diepste, de breedste en de hoogste opvatting van het Christendom, zag, naar de Schrift, God als den Schepper van de onderscheidene levenssferen. Het vordert de levenssferen op om elk, met de gaven en talenten welke God aan die schepping gaf, Hem te verheerlijken. Zoo kwam Kuiper en zijn medestrijders tot de vrijmaking dier verschillende levenssterren, opdat zij ieder naar eigen aard, God verheerlijken zouden. Vrijmaking van het staatkundige leven van de macht van ongelof en liberalisme, opdat in dat eigen leven van den Staat Christus met Zijn Woord regeere zou. Vrijmaking van het onderwijs, opdat de Staat zich niet langer het kind en zijn opvoeding toeëigene. Het kind behoort immers naar de Schrift aan de ouders en niet aan den Staat. Om die principieele reden werd voortaan gestreden voor het ideaal: de school aan de ouders. Vrijmaking der wetenschap. En daarom een Vrije Universiteit, opdat ook de wetenschap God in Christus diene en verheerlijke. En zoo kwam Kuiper ook tot de vrijmaking der Kerk van de onschijnlijke organisatie, haar onrechtmatig opgelegd en haar leven verstikkende. En Kuiper en Rutgers en De Savornin Lohman zagen het, dat de Schrift niet anders leert dan dat de algemeene Kerk van Christus, zich al instituut openbarende, dit doet in de plaatselijke kerken. Zeker, krachtens de eenheid in Christus en door den band des Geestes en des geloofs en ook door de leerling der apostelen (Hand. 15) zich met andere plaatselijke kerken van hetzelfde geloof en dezelfde belijdenis in kerkverband vereenigende, tot onderlinge hulp en steun, opzicht en tucht, maar toch, dat Christus de plaatselijke kerken als zelfstandige, autonome, kerken ingesteld had, die vrijwillig met elkander een verband aangingen. En daarin als gelijken verkeerden. Dies het recht hadden, als dit verband tegen Gods Woord inging, om het te verbreken. En, zo zagen zij, dat dan ook het kerkverband onzer Geref. Kerken te Wezel en Embden alzoo in deze landen gelegd was.

Daarheen gingen zij dan ook terug. Zoo kwam de Doleantie.

De vrucht van het tweede Reveil, waarin het Calvinisme onder ons volk weer wakker werd en opstond en beslag te leggen op één der terreinen des publieken levens. Op het kerkelijke terrein.

Voor die genade Gods hebben we Gode dank te gebracht in deze dagen.

Maar past ons nu niet bij het terugzien een toon van verootmoediging bij die dankbaarheid? Ik weet het, bijna nimmer blijft een reformatie op haar eerste hoogte staan. Er komt inzinking als het eerste vuur zijn kracht verliest. Er dreigt teruggang als het eerste gelicht, dat den strijd doormaakte, ter ruste is gekomen. Maar toch, is het niet onze roeping tegen inzinking te waken? Op dat gevaar elkander te wijzen?

En nu staat het voor sommigen heel vroom als men bij zulke gelegenheden in een algemeene klacht over geestelijke ingezonkenheid blijft hangen. Maar men wordt bitter als men speciale punten aanwijst waarin wij, naar ons inzien, inzinking of afwijking bespeuren. Daar mag niet op gewezen worden. En toch de laatste weg is die van de ware vroomheid. Dat is het: „Gij zij die man". De weg van speciale-zonde-ontdekking en bekeering. Van met die speciale zonden tot den bodem des harten, tot de oorzaak, terug geleid te worden. Zulk een Nathans-taak is niet een aangename. De zaak zelf is droef genoeg. En dan daarbij: Hoe zal de boodschap ontvangen worden? Toch kunnen we gedrongen worden tot het zeggen van die boodschap. Zoo doe ik hier.

Ik ga u wijzen op enkele symptomen van onze geestelijke inzinking. Die ontdekking moet leiden tot een zucht tot den bodem des harten en — tot bekeering. Ik ga zonder beeldspraak in de verschillende punten, die ik aanwijs, op den man af. En ben immer bereid de grondigheid van mijn klacht nader te bewijzen.

De vraag bij elke van de vier door mij te noemen punten is: Hebben we daar de lijn van de tweede Revell vast gehouden en doorgetrokken? Of niet?

Ik kom allereerst tot Rutgers' kerkrecht, of, wil ge, tot 't kerkrecht der Doleantie. Ik heb daar vroeger meer over geschreven en kan er dies kort over zijn. Sommigen zien het gewicht van het punt in kwestie niet, maar die verder zien weten beter. Zie maar, om een bewijs van recenten datum bij te brengen, de inaugurele oratie van den nieuwen hoogleraar in het kerkrecht aan de V. U., dien ik hierbij openlijk verwelkom, al schijnt zijn historisch betoog tegen mij gericht. Ik ben er zeker van dat hij, als hij, zooals hij uitspreekt in de slotnoot van zijn uitgegeven oratie, de zaak zelfstandig gaat onderzoeken en zich een eigen oordeel gaat vormen. Hij het met mij in vier dingen eens zal zijn: a. dat niet de door willekeur en machtsmisbruik-over-de-kerk verdorven praktijk der vaders, maar de zuiverheid der beginselen ons leiden moet; en b. dat dies ook de uitspraken van Appolonius op zichzelf geen beslissende waarde hebben; c. dat naar de Schriftuurlijke beginselen er geen andere lijn voor ons Geref. kerkrecht is dan die door mij voorreestant wordt: en d. de door